

El terme de Manresa té un extens patrimoni de pedra seca per conservar

Gairebé 400 barraques de vinya ?d'un total d'unes 4.000 en tot el Bages?, tines, marges, camins empedrats, pous, fites o fins i tot una era. L'inventari fet per Jaume Plans, per encàrrec de l'Ajuntament, ens dona fe que el terme de Manresa conserva nombrosos testimonis de construccions de pedra seca. L'any 2018, la Unesco va declarar aquest art Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat i a la ciutat hi ha diverses iniciatives per mantenir i refer barraques, camins i marges en mal estat.

Recuperació d'un marge de Cal Cuques. Foto: Francesc Rubí.

És difícil datar l'origen de les construccions de pedra seca: «Des que l'home treballa la pedra», remarca Jaume Plans. «En època romana al Bages ja destaca la presència de vil·les -Boades (Castellgalí) o Sant Amanç (Rajadell)- on s'utilitza la tècnica de la pedra seca, però també d'altres construccions com ara la torre del Breny (Castellgalí), que és un monument funerari romà realitzat amb carreus grans i ben escairats de pedra sorrenca, lligats en sec i col·locats a trencajunt». Jaume Plans i Maestra és una de les persones que més ha estudiat la pedra seca al Bages. Va néixer a Sant Fruitós de Bages, però fa més de trenta anys que viu a Manresa. Llicenciat en Humanitats i Gestor Cultural UOC, ha estat president del Centre d'Estudis del Bages, entitat des de la qual ha organitzat congressos i jornades sobre la pedra seca, i ha publicat, a més de nombrosos articles i treballs d'investigació, una desena de llibres, entre els quals *Arquitectura tradicional en pedra seca a la comarca del Bages* (Premi Valeri Serra Boldú 2008).

Jaume Plans a les escales d'una barraca de vinya del parc del Secà adossada al marge. Foto: Francesc Rubí.

Plans també és l'autor de l'inventari i estudi del patrimoni cultural immoble de pedra seca del territori de Manresa (*Projecte per a la difusió del patrimoni en pedra seca a la comarca del Bages: cas pràctic aplicat al terme de Manresa*), per encàrrec de l'Ajuntament, amb un ajut de l'Institut Ramon Muntaner, els anys 2015 i 2016. L'inventari, fet de manera individualitzada per a cada construcció, amb fitxes que inclouen la localització amb les coordenades, la datació, els detalls arquitectònics, l'estat de conservació i la imatge, entre d'altres dades, va donar com a resultat un total de 386 barraques de vinya, 4 cabanes o casetes, 9 tines o conjunts, 6 pous, 2 aixoplucs, 9 recers, 15 trams de camins empedrats, 14 zones amb presència de marges de pedra seca, 1 era i 10 fites.

Panoràmica de marges amb barraques de pedra seca al parc del Secà. Foto: Francesc Rubí.

Reconstrucció i divulgació

En el marc del projecte Manresa 2022, l'Ajuntament de Manresa ha dut a terme durant el primer semestre d'aquest any una millora de la senyalització i dels murs de pedra seca al voltant del tram final del Camí Ignasià, finançats en un 50% pels Fons Europeus de Desenvolupament Regional, en el marc del programa operatiu FEDER de Catalunya 2014-2020. Amb l'actuació sobre els murs de delimitació de pedra seca es recupera el paisatge dels camins d'origen medieval de la zona de Santa Caterina.

D'altra banda, des de la regidoria de Ciutat Verda, s'ha editat aquest any un nou plànol desplegable dels itineraris que conformen l'Anella Verda de la ciutat i que inclou com a principal novetat un novè itinerari (Els Comtals i la Serra de Montlleó - M9), que se centra en el conjunt de parets de pedra seca a la solana o solell dels Comtals. Es tracta d'un recorregut d'onze quilòmetres que passa per la serra de Montlleó, on es poden veure tres tines i un pou de glaç.

També l'associació Meandre ha fet activitats de narració de contes en alguna de les barraques. Jaume Torras, president de l'entitat, ens explica que volien fer un itinerari de barraques i contes per celebrar els deu anys. «El projecte es va estroncar per la pandèmia. Probablement el farem el proper any».

Seguiment dels treballs de restauració del camí ignasià a l'entorn de Santa Caterina.

Tallers de Càritas

Activa't a l'hort és un projecte de formació, inserció, i promoció de l'economia social en el sector agrari i paisatgístic, de Càritas Arxiprestal de Manresa. «Desenvolupem la nostra tasca des de l'agricultura social com a recurs per treballar amb col·lectius vulnerables (parats de llarga durada, migrants en situació irregular i també joves) per contribuir al desenvolupament integral de la persona i treballar les competències necessàries per afavorir la seva inserció sociolaboral», explica Fina Farrés, directora de l'entitat. És un projecte d'inclusió social amb una branca de formació en el manteniment d'espais agraris: desbrossar, podar oliveres, arreglar marges... És a partir d'aquí que l'entitat va iniciar els tallers de pedra seca i després d'un parell d'anys de funcionament es va engegar el curs de Polivalència Agrària, que va rebre un dels Premis Viu la pedra seca, el 2020. Aquest setembre s'iniciaran més tallers. Farrés remarca que gairebé totes les persones que han fet el curs de Polivalència Agrària han trobat feina, alguns a través de Plans d'ocupació del CIO i altres gràcies a contactes establerts des de Càritas, com ara amb el Consorci de Residus del Bages, per refer marges al parc del Secà, una feina que s'està fent des de fa més de tres anys.

L'octubre de l'any passat, Càritas va signar un conveni amb el Consell Regulador de la DO Pla de Bages i la Fundació de la Caixa, per facilitar ajuts a propietaris que vulguin refer construccions de pedra seca, per facilitar la inserció laboral dels participants formats a Càritas i per dinamitzar el territori. Actualment, aquests treballs s'estan fent a través de la cooperativa Caramull -nom que rep la pedra característica que corona les barraques de vinya-, que té per objectiu la reinserció social i que impulsa Pau Collado, vinculat des dels inicis al projecte de Càritas.

Pau Collado i Fina Farrés recullen en nom de Càritas el premi Viu la pedra seca 2020. Foto: DO Pla de Bages.

Escola Agrària

Les instal·lacions de l'Escola Agrària de Manresa a la finca de Can Poc Oli, de propietat municipal, ocupen 4,5 hectàrees al peu de la riera de Rajadell, un sector ric en elements de pedra seca. Ton Armengol, professor de l'Escola i director del centre del 2014 al 2020, explica que treballen a dos nivells: formació reglada i formació contínua: «Dins de la formació reglada i en el cicle formatiu de Producció Agroecològica, tenim una unitat formativa sobre Infraestructures per a la Producció Agroecològica, que tracta sobre elements que afavoreixin la biodiversitat a la finca, com ara zones humides, closos vegetals i nius i refugis de fauna útil. Des de l'Escola també hi hem incorporat la pedra seca (teoria i pràctica). Pensem que no només és un element paisatgístic de primer ordre sinó que també té uns usos concrets molt beneficiosos perquè regula i augmenta l'aprofitament de l'aigua, permet un ús agrari més eficient de certes superfícies i és un refugi de fauna útil que repercuteix en una millora de l'agroecosistema».

Barraca de l'Escola Agrària a Can Poc Oli. Foto: Ton Armengol.

En l'àmbit de la formació contínua, adreçada a professionals del sector i també al públic en general, des del centre procuren organitzar jornades tècniques, com ara la que es va fer el novembre passat sobre *La pedra seca al Bages. Iniciatives per valoritzar aquest patrimoni*, on es van exposar vuit iniciatives singulars, algunes de Manresa i el Bages. Un altre cas concret és el curs de pedra seca de 30 hores, fet aquesta primavera, amb una primera sessió introductòria que incloïa un itinerari per observar barraques, murs, cisternes i altres elements de l'entorn de Can Poc Oli i sis sessions pràctiques amb dos margers professionals, que treballen amb tècniques una mica diferents pel que fa al grau d'intervenció sobre la pedra. «Així cada participant pot aprofitar de cada tècnica la part que més s'adiu a les característiques de la pedra de la seva finca i a la seva habilitat i gustos personals», aclareix Armengol, que també ens informa que fa poc s'ha aprovat la qualificació que permet obtenir el títol oficial de marger, «i a Mallorca han estat els primers a oferir-lo». L'Escola Agrària ha anat refent marges de la finca de Can Poc Oli i ha recuperat una barraca rectangular, que es manté activa amb un nou ús agrícola, ja que allotja el capçal del sistema de reg.

L'ofici de marger

Pau Collado és tècnic en gestió i organització de recursos naturals i paisatgístics, però ve de família pagesa. «Tinc una sensibilitat pel camp i la natura. Sempre m'ha agradat», ens diu. El seu avi, Salvador Farrés -supervivent de la Lleva del biberó-, tenia una vinya al sector de la torre de Santa Caterina. «Ara fa tres anys que l'hem recuperada i també n'hem agafat una altra a la torre Lluvià», explica. Es mostra content de recuperar un ofici gairebé desaparegut. Ell es va iniciar amb Joaquim Garcia, de la torre de Santa Caterina, en una època en què no hi havia gaire feina, però els cellers de la DO, alguns propietaris forestals i les administracions van començar a valorar-ho i ara hi ha una certa demanda.

Pau Collado amb Abdelkarim Ben Atmane (Marroc) i Marlon Devillon i Denis Cruz (Hondures), refent un dels marges de Cal Cuques. Foto: Francesc Rubí.

«Aquest és un ofici totalment artesà», descriu el Pau. «Una paret és com un puzle, en tres dimensions, cada pedra és diferent i les has d'encaixar com pugués». Remarca que és un treball a la intempèrie, «treballem amb les mans, el martell, la maceta de marger, per polir les pedres, i la perpalina. No treballem mai amb disc. Grans construccions no les fem, som més aviat margers. Procurem treballar amb pedra del territori i si l'hem de dur de fora, mirem que sigui del país; n'hi ha a les pedreres de Sallent (calcàries) i a Calaf (més blanques). La més argilosa és més complicat de trobar-la».

Amb el que va sortint és quan es plantegen crear la cooperativa Caramull, dedicada també a altres serveis mediambientals. «Ara som tres persones i jo, i al setembre hi incorporarem algú més. Hem aconseguit regularitzar una persona, ara ho estem fent amb una altra i així continuarem. Fem una feina de recuperació d'un ofici desaparegut, posem en valor el patrimoni i donem feina». El Pau remarca que «els marges retenen aigua al sòl, eviten l'erosió, fan una funció de drenatge i creen refugis per a la fauna: llargardaixos, sargantanes... Si estan ben fets són molt estables. Això té un valor ecològic important. A França hi ha escoles de pedra seca i se'n fan certificacions».

Aquest mes d'agost, l'equip del Pau (Abdelkarim Ben Atmane, Denis Cruz i Marlon Devillon) han acabat de restaurar dos marges de Cal Cuques, que havien quedat pendents, com es pot observar en la imatge de portada d'aquest reportatge. «Esperem que vagi sortint feina i que puguem ampliar personal», ens diu.

Premis Viu la pedra seca

Eva Farré, secretària del Consell Regulador de la DO Pla de Bages, explica que el seu sector sempre ha anat vinculat a la pedra seca, perquè la vinya i el vi hi estan íntimament relacionats. «Les barraques, els murs i les tines es van construir sobretot en l'època daurada de la vinya»,

diu. Des de la creació de la DO Pla de Bages, ja es van fer concursos de rehabilitació de barraques de vinya, murs i altres construccions de pedra seca. S'incentivava que la gent recuperés el patrimoni. En cada concurs s'arreglaven unes quinze o vint barraques.

Eva Farré, secretària del Consell Regulador de la DO Pla de Bages. Foto: El Punt Avui.

L'any 2018 s'hi va donar un gir amb la creació dels premis Viu la pedra seca i es va ampliar l'àmbit a la feina de difusió i recerca. Els premis s'estructuren en dos nivells: Pedra seca, que premia la rehabilitació, i Pedra viva, que premia recerca, creació d'itineraris i estudis, també per a centres escolars... Darrerament s'han premiat els projectes de la Solana dels Comtals i de Càritas Arxiprestal de Manresa, i des del 2020, arran de la celebració dels 25 anys de la DO, tenen un conveni amb Càritas i Caixabank per refer pedra seca, amb gent que ha rebut formació, amb ajuts a propietaris.

L'Eva ens avança que la 26a Festa de la Verema del Bages proposa una Matinal de treball de pedra seca al Bages el dissabte 2 d'octubre, organitzada pels agents del territori (ajuntaments, entitats, associacions, empreses o particulars) i coordinada (difusió i inscripció) des de l'organització de la Festa de la Verema del Bages. La matinal de treball inclourà des de la construcció d'un petit mur a la reparació d'una barraca de vinya, el desbrossat per donar visibilitat a elements de pedra seca, l'adequació de l'entorn i qualsevol activitat que impliqui una acció directa sobre el patrimoni de la pedra seca.

Barraca restaurada de Cal Cuques. Foto: Jaume Torras.

Propietaris restauradors

Montse Vila i Jaume Torras són un exemple de propietaris que fan restauració. Concretament, de la barraca i els marges de Cal Cuques, més enllà de la torre Lluvià. I és que a l'entorn de la casa hi ha molt patrimoni de paret seca i, al llarg dels anys, «l'hem anat recuperant amb diferents actuacions de restauració, tant de marges com de la barraca de vinya dins el que és actualment el bosc del Cuques, que va sorgir a les feixes abandonades on es conreava vinya i olivera fa més de cent anys», ens diu Torras, que explica que ho han fet «per la satisfacció personal de recuperar aquest patrimoni, per millorar el paisatge més proper i perquè hem tingut l'oportunitat de fer-ho fer a mestres de pedra seca i diferents joves amb dificultats d'inserció laboral, que aprenen un ofici en perill de desaparèixer, però que cada vegada és més valorat».

L'any 2015 van guanyar ex aequo el setè concurs de restauració de barraques de vinya de la DO del Pla de Bages. Actualment, les tres persones contractades per la cooperativa Caramull estan restaurant dos marges. «Ens vam presentar a la convocatòria d'ajuts a restauració de pedra seca del conveni que han fet la DO Pla de Bages, Càritas i la Fundació de la Caixa, i la nostra proposta va ser una de les escollides», comenta el Jaume. Fet i fet, s'han ajuntat restauració de patrimoni, inserció laboral, recuperació d'un ofici i la satisfacció personal de la millora del paisatge, «un paisatge compartit amb els caminants de l'itinerari de Natura i Modernisme de la riera de Rajadell. Tothom hi guanya».

Barraques de vinya

La barraca de vinya és el tipus de construcció més important. Segons la recerca ja esmentada, feta per Jaume Plans, n'hi ha 386 d'inventariades al terme de Manresa i un 65% són de planta quadrada. La resta són de planta circular (17,5%) o irregular.

Barraca a la zona de l'Abocador Comarcal, amb dues portes, una per al bestiar i l'altra per al pagès. Foto: Jaume Plans.

Una altra característica de la barraca manresana és el tancament de la coberta en falsa cúpula, «per superposició de filades en anells concèntrics de menor diàmetre a mida que es guanya alçada fins a tancar la volta amb una o diverses pedres planes, a sobre de les quals s'hi posa una pedra o caramull». Entre els constructors d'aquest immens patrimoni n'hi havia d'Occitània, des dels segles XVI i XVII, i a finals del XIX van arribar els *cerdans*, barracaires especialitzats provinents de la Cerdanya.

A l'esquerra, barraca al parc del Secà (Jaume Puig). A la dreta, detall del tancament de la coberta d'una barraca en falsa cúpula (foto: Jaume Plans).

Una altra barraca de dues portes a la confluència del torrent de l'Oller amb la riera de Rajadell. Foto: Jaume Plans.

La barraca de l'Anouar

Els autors de la restauració de la barraca de Cal Cuques van ser el mestre de pedra seca Toni Fernández i un noi de vint anys, l'Anouar, que va aprofitar un taller organitzat per l'Ajuntament. El mateix noi amb el seu pare van restaurar uns quants marges uns anys després. Malauradament, l'Anouar, just quan anava a Moià a signar un contracte per treballar en aquest ofici, va ser envestit per dos camions a la carretera i després de quatre mesos en coma va quedar molt discapacitat. Els propietaris van *batejar* la barraca amb el seu nom. Per a tots és la barraca de l'Anouar i ell la visita de tant en tant.

L'Anouar i família, amb Jaume Torras.

Lliris blaus

Una tradició arrelada al Bages, segons ens comenta Plans, és la de plantar lliris blaus al sostre de les barraques. Segons s'explica al web *El medi natural al Bages*, de la Institució Catalana d'Història Natural, el lliri blau té una gran capacitat de resistència als sòls secs, prims, pobres i pedregosos. Per això, en la tradició rural de la comarca, el lliri es plantava al sostre de les barraques de vinya, per embellir-les i per contribuir a fixar la terra. Actualment es troba vora els masos, encara a les barraques de vinya i naturalitzat als vessants assolats.

Lliris blaus a la barraca de l'Escola Agrària. Foto: Ton Armengol.

[despiece]**Característiques de les barraques de la comarca**

Josep M. Soler davant d'una barraca de vinya de Calders. Foto: (arxiu particular).

Els marges i barraques són els elements més definitoris del nostre paisatge agrari. Les barraques que podem trobar actualment escampades per la comarca del Bages es van aixecar bàsicament a partir de la segona meitat del XIX fins ben entrat el XX, coincidint amb la màxima expansió del conreu de la vinya. Al Bages les barraques solen tenir unes dimensions reduïdes, amb un diàmetre interior que no supera els dos metres, tot i que també trobem alguna gran construcció que pot arribar als quatre metres de diàmetre. L'element bàsic per a la construcció és la pedra, que s'utilitza sense treballar, tret dels elements més *nobles*, com són la llinda o les cantoneres.

Les barraques es cobreixen amb una volta cònica, un sistema molt arcaic present en jaciments arqueològics de més de 3.000 anys d'antiguitat. Aquesta volta es basa en la superposició de filades de pedres planes, que van tancant l'espai interior de la volta. Les lloses que formen les files es falquen unes amb les altres per guanyar consistència i es col·loquen lleugerament decantades cap a l'exterior per poder expulsar l'aigua. És molt important que totes les pedres estiguin degudament falcades, perquè la volta treballi tota ella a compressió com un sol element. La volta es clou amb una gran llosa o bé diverses lloses petites i es cobreix d'una capa compacta de pedruscall i terra per donar consistència i impermeabilitzar a tot el conjunt. La volta es corona amb una pedra vertical anomenada *caramull*, que protegeix la part més exposada a l'erosió i la pluja, i és un element de guaita per a molts ocells. A les barraques bagenques és molt característica l'existència d'un voladís exterior de lloses planes, per expulsar l'aigua que regalima de la volta i així s'evita que s'escorri per les parets i xopi l'interior. A casa nostra l'obertura de la porta és sempre adintellada, amb una llosa grossa que cobreix de banda a banda la part superior de la porta i dona a les barraques una fesomia molt particular. Els murs que sostenen la volta estan fets també de pedra seca i el gruix varia en funció de l'alçada de la volta. A més alçada i amplitud correspon més gruix de mur per suportar les pressions. En molts casos, a més de la porta, es practiquen petites obertures en el mur que serveixen per poder veure l'exterior.

Finalment la barraca es complementa amb diversos accessoris, segons cada cas: xemeneia, bancs o petites fornícules a les parets interiors per guardar els estris i la vianda.

Josep M. Soler i Bonet, llicenciat en Geografia i Història i estudis de la pedra seca a la comarca. [/despiece]

Marges

Els marges de pedra seca envolten els camins i formen els bancals. De vegades els marges es coronen amb pedres col·locades verticalment, *de rastell*. Com descriu Jaume Plans, tenen funcions agrícoles, de reducció de l'erosió de la terra cultivable, organització i ordenació dels conreus, i augment de la retenció de l'aigua. Però també tenen una funció social, de delimitació de les propietats, i unes funcions ecològiques, com a corredors biològics i com a font de biodiversitat. Hi troben refugi rèptils, ocells, petits mamífers i invertebrats (cargols, aranyes, cucs, insectes...).

Marge amb escales al sector de Can Poc Oli. Foto: Jaume Plans.

Del conjunt de marges inventariats a Manresa, Plans destaca els de la serra d'Ardèvol, el turó del Jeroni, els trossos del turó del Xato, la plana dels Corrons, Corrons de ca l'Oliveres, la solella dels Comtals, torre Bertran, el serrat del Maneló, Tries Jussanes, Bufalvent, la Travessa, la torre de Santa Caterina, Cal Comelles, el camí vell del Pont de Vilomara, les Arnaules i Cal Cuques.

Marges amb pedres de rastell a l'entorn de la torre de Santa Caterina. Foto: Jaume Puig.

Tines

Les tines a peu de vinya «tenien la funció d'evitar els costos de transport del raïm», explica Jaume Plans. Encara que les més espectaculars les hem d'anar a buscar fora del terme de Manresa, com ara les dels Tres Salts (Talamanca) o les de la vall del Flequer (el Pont de Vilomara i Rocafort), n'hi ha nou de disperses pel terme com la tina amb barraca al capdamunt de la serra de Montlleó, la del cingle dels Esparvers, una altra a la riera de Rajadell, amb barraca, o una tina amb caseta al torrent de l'Oller.

La Casa de les Tines dels Tres Salts, al terme de Talamanca. Foto: Jaume Puig.

A l'esquerra, tina i barraca al capdamunt de la serra de Montlleó. A la dreta, interior de la tina. Foto: Jaume Puig.

Camins

El terme de Manresa conserva un conjunt de camins de terra o empedrats, delimitats per parets de pedra seca. Alguns tenen origen romà o eren camins rals utilitzats des de l'Edat Mitjana. Molts d'aquests camins, com descriu Jaume Plans, tenen encara un ús vigent per part dels excursionistes o els mateixos pagesos.

Plans destaca el camí vell de Collbaix, empedrat en alguns trams, en direcció als plans de Fals, els antics camins rals de Manresa a Castellgalí, de Santa Caterina a la riera de Rajadell, o el de Manresa al Pont de Vilomara, i el que passa per Cal Cuques, de probable origen romà. Els camins de l'entorn de la torre de Santa Caterina mantenen l'estructura tradicional i en part han estat restaurats, especialment al voltant del tram final del Camí Ignasià, de cara al 2002.

D'esquerra a dreta: camí de Santa Caterina (Foto: J. Puig), camí d'origen romà a Cal Cuques (foto: F. Rubí), camí vell de Collbaix a Fals (foto: J. Plans), i camí Ignasià (foto: J. Puig).

Pous

La pedra seca també s'ha aplicat per fer pous, cisternes, basses de proveïment i canalitzacions d'aigua. Jaume Plans recull sis pous en el seu inventari del terme.

Pou entre el Xup i el Suanya. Foto: Jaume Plans.

Cal remarcar també el pou de glaç de l'Obaga de l'Agneta (s. XVIII), entre la riera de Rajadell i la serra de Montlleó, que servia per emmagatzemar el gel de les basses properes. Té la cúpula esfondrada i l'entorn, molt embrossat, dificulta la visió exterior de la construcció i cal accedir-hi per un pas estret, en la part inferior.

Interior del pou de glaç de l'Obaga de l'Agneta. Foto: Jaume Plans.

Colomar medieval

Jaume Plans va localitzar el maig de l'any passat, al camí de Coll Manresa, prop de Vista Alegre i el Xup, un colomar medieval datat del 1346. Es tracta de la primera construcció d'aquest tipus que s'ha trobat a la capital del Bages, tot i que els documents de l'època en registren, com a mínim, dos més. Els colomars eren construccions específiques per a la cria de coloms, una activitat agropecuària altament productiva en temps passats, sobretot en l'època medieval. I és que aquesta espècie d'aus era molt apreciada durant els segles XIV i XV, sobretot com a sistema de comunicació, però també gastronòmicament. «A l'edat mitjana, no només representaven un símbol de poder i riquesa del propietari, sinó un mitjà econòmic molt important i apreciat per a la producció de carn (colomins) i per a l'obtenció d'adob (colomassa)», descriu Jaume Plans a l'inventari.

Colomar medieval. Foto: Jaume Plans.

El parc del Secà

Un dels itineraris que millor permet observar barraques de vinya i marges de pedra seca és el parc del Secà, obert al públic el juny de 2016, al costat del parc ambiental de Bufalvent, a iniciativa del Consorci del Bages per a la gestió de residus, que va habilitar aquestes rutes per oferir un espai on tenir contacte amb la natura i l'agricultura tradicional i un lloc per recuperar la consciència dels ritmes anuals del conreu: la floració, la tardor, les llargues tardes d'estiu... És un projecte que posa en valor el conreu de secà, de gran importància al Bages, que sovint ha quedat relegat per la divulgació que s'ha fet del regadiu al nostre territori.

Marges i barraques del parc del Secà. Foto: Jaume Puig.

Els tres itineraris senyalitzats són el camí de les Oliveres, el camí de la Timoneda i el camí dels Ametllers. Cada un té aproximadament un quilòmetre de recorregut lineal i estan interconnectats. En els recorreguts es pot veure el paisatge de l'entorn des d'una situació elevada, tenir vistes de les instal·lacions del parc ambiental i caminar entre conreus de secà (vinya, oliveres o ametllers), barraques de vinya, canals de pedra per recollir les aigües i tines d'aigua, o veure restes geològiques. Els diferents punts d'interès estan senyalitzats. Els terrenys del parc eren propietat de famílies, gairebé totes del barri de les Escodines, i els elements patrimonials que hi trobem mantenen els seus topònims: Cal Malé, les tines del nen de la Gravada, la barraca de Cal Miqueló, la vinya del Pecadora, les barraques dels Pilets o les oliveres del Barnola, entre d'altres. De mica en mica, es van refent els marges en mal estat.

La solana dels Comtals

Una altra iniciativa, en aquest cas privada, és la de l'empresa Condals Group, que darrere aquesta foneria del barri dels Comtals ha recuperat un espai centenari i l'ha obert a tothom qui vulgui fer un passeig per la natura i, alhora, pel nostre passat. Una sèrie de panells al llarg del recorregut (1,2 km) il·lustren els cultius que ocupaven aquest espai, l'explotació del bosc, la importància de les construccions de pedra seca i el passat de les colònies tèxtils situades al llarg del Llobregat.

Un dels camins de la solana dels Comtals. Foto: Jaume Puig.

La Wikipedra

Una altra iniciativa per recuperar i difondre la pedra seca és la pàgina web de la Wikipedra. Segons s'explica en la mateixa pàgina, la Wikipedra és un espai sobre construccions de pedra seca de Catalunya i dels municipis que integren el Parc del Pirineu Català, la Mancomunitat del Conflent-Canigó i el Parc Natural Regional dels Pirineus Ariejans. El projecte està desenvolupat per l'Observatori del Paisatge i hi col·labora l'associació Drac Verd, el Parc del Pirineu Català, el Parc Natural Regional dels Pirineus Ariejans, experts i altres entitats que vetllen pel patrimoni de la

pedra seca.

A la Wikipedra es poden consultar les construccions a cada municipi, a través de mapes, fitxes, fotografies i croquis. Hi trobareu, per exemple, les barraques inventariades a Manresa, en molts casos introduïdes per Jaume Plans. I també s'hi poden introduir més construccions a través dels formularis específics per a barraques o cabanes, construccions per emmagatzemar aigua, murs o forns.

[despiece]**La importància de la pedra seca al Bages**

Albert Fàbrega, premi Bages de Cultura 2014.

Tot i que la pedra seca és una tècnica constructiva que s'ha aplicat en diverses situacions, se sol identificar amb les obres d'arquitectura popular lligades als conreus i les vinyes. Els seus dos elements emblemàtics són els marges dels camps i les barraques de vinya.

El Bages va ser, en el segle XIX, la comarca que produïa més vi de tot Catalunya. Tot i que sempre va haver-hi vinyes, el gran desenvolupament va tenir lloc els segles XVIII i XIX. Els ceps es van plantar llavors per milers, en noves terres robades als vessants de les muntanyes i dels barrancs. Per contenir les terres i evitar l'erosió, les vinyes es protegien amb marges de paret seca. Tenim un document excepcional, de l'any 1761, que ens informa en detall de la construcció de uns 900 metres de noves parets seques de vinya, a Palà de Torroella. Datar els marges és gairebé impossible, perquè des de sempre se'n van construir. El cas de les barraques de vinya és una mica més senzill. Edificades com a refugi temporal, on si calia s'hi passava la nit en temps de la verema, la seva difusió per tota la comarca es va produir entre els anys 1850 i 1950. Es va recuperar la tècnica de la falsa cúpula per cobrir-les, cosa que és un dels seus elements més característics. Al Bages hi ha algunes barraques datades de finals del segle XVIII, però són molt poques. Tot i ser construccions precàries, la seva pervivència depèn en molts casos de

l'habilitat del constructor.

És difícil, tot i l'estat d'abandonament, no topa-se amb construccions de pedra seca així que sortim de l'asfalt i ens endinsem al món rural. És impossible fer una estimació dels quilòmetres de marges de pedra seca que s'escampen per la nostra comarca i de la quantitat de barraques; tot i que, en aquest cas, la creixent realització d'inventaris pot permetre extrapolar-ne el nombre. Però si l'any 1888 el Bages tenia 27.714 hectàrees dedicades a la vinya, i era la primera comarca productora de vi, podem aventurar, amb una certa probabilitat, que va ser també la comarca amb més barraques i amb més quilòmetres de parets de pedra seca. De ser un patrimoni oblidat, fa uns anys, ara és un element valorat i reconegut com a gran transformador del nostre paisatge. Les construccions de pedra seca van ser molt importants quan van tenir la seva funció primària, i avui són molt importants com a herència del passat.

Albert Fàbrega Enfedaque, historiador i matemàtic, ha impulsat la recuperació i divulgació del patrimoni històric i arqueològic.[[despiece]